

Tiesvedības finansējums no trešās personas

Tiesvedības process rada izmaksas. Papildus nodevām, ko nākas apmaksāt līdz ar prasības pieteikuma iesniegšanu, prasītājiem, kuri vēlas aizsargāt savas tiesības un intereses tiesā, nākas segt arī juridiskās palīdzības izmaksas, piemēram, atlīdzību advokātam par pārstāvību tiesas sēdēs.

Ne visiem prasītājiem ir tiesas procesa finansēšanai nepieciešamie līdzekļi, turklāt veiksmīgs tiesvedības iznākums nekad nav garantēts. Prasītāji visos tiesas procesos riskē zaudēt iemaksātās nodevas un iespēju atgūt radušos juridiskās palīdzības izdevumus, tā arī nesaņemot nekādu finansiālu apmierinājumu no otras strīda puses. Papildu risku rada atbildētāja maksātspēja, kurai īpaši pasliktinoties, arī pozitīvs tiesas spriedums var kļūt neizpildāms.

Viss iepriekš minētais ir pamats dažādu tiesvedības finansēšanas modeļu attīstībai, īpaši anglosakšu jurisdikcijās, piemēram, Austrālijā un ASV. Turpretī kontinentālajā Eiropā un arī Latvijā tie līdz šim nav guvuši ievēriību no potenciālo tiesvedības dalībnieku puses. Viens no šādiem tiesvedības finansēšanas modeļiem ir finansējuma piesaiste no tiesvedības procesā neiesaistītas trešās personas (*third-party litigation funding*).

Tiesvedības finansēšana no trešo personu līdzekļiem pēc būtības ir vienošanās, kas paredz, ka persona, kura nav strīda puse, pilnībā vai daļēji finansē kāda tiesvedības dalībnieka (parasti prasītāja) tiesāšanās izdevumus apmaiņā pret tiesībām saņemt daļu no tiesvedības rezultātā piedzenamā labuma. Vairums trešo personu tiesvedības finansēšanas līgumu darbojas saskaņā ar principu, ka neveiksmīga tiesvedības rezultāta gadījumā finansējums saņēmējam nav jāatmaksā. Tas nozīmē, ka tiesvedības finanšu risks pāriet no prasītāja pie tiesvedības finansētāja.

Tiesvedības finansējuma faktiskais saņēmējs ne vienmēr ir pats prasītājs – ir iespējams arī tāds sadarbības modelis, kura ietvaros finansējumu tiesvedībai saņem persona, kas nodrošina juridisko palīdzību personai ar prasības tiesību. Starptautiskajā praksē finansētas tiek ļoti dažādas prasības, taču īpašu popularitāti ir izpelnījušās prasības par konkurences pārkāpuma rezultātā radītiem zaudējumiem, patērētāju grupas prasības, maksātnespējas administratora prasības pret parādnieka bijušajiem valdes locekļiem, u.c. Tiesvedības finansētāji mēdz finansēt gan atsevišķas prasības, gan uzņēmumu prasību portfeļus, kas var aptvert lielu skaitu prasību. Tiesvedības finansējumu var piesaistīt jebkurā tiesvedības posmā – pirms prasības celšanas un tās izskatīšanas laikā, kā arī pēc tam, kad tiesas spriedums stājies spēkā un atlicis to vien izpildīt.

Latvijā tiesvedības dalībniekiem nav pienākuma ne tiesai, ne citiem tiesvedības dalībniekiem atklāt tiesvedības finansējuma avotu, kam vajadzētu padarīt trešo personu tiesvedības finansējumu īpaši pievilcīgu. Pienākums atklāt tiesvedības finansējuma avotu pastāv jurisdikcijās, kas ir tradicionāli ierobežojošākas pret trešo personu tiesvedības finansējumu, piemēram, Singapūrā un Honkongā. Atsevišķās jurisdikcijās, piemēram, Grieķijā un Īrijā, trešo personu tiesvedības finansēšana ir pakļauta vispārīgam aizliegumam. Latvijā trešās personas finansēts tiesvedības dalībnieks var atklāt ārēja finansējuma esību tiesvedības stratēģijas nolūkos, papildus apliecinot savas prasības spēku otrai strīda pusei, kas var to pamudināt piekāpties izlīguma sarunās.

No tiesībspolitikas viedokļa trešo personu tiesvedības finansēšana veicina personu piekļuvi tiesai, jo prasītāji, kam ir dzīvotspējīga prasība, bet trūkst brīvu naudas līdzekļu, iegūst reālu iespēju prasību celt un uzturēt tiesā, tādējādi panākot savu tiesību un interešu pienācīgu aizsardzību.

Latvijas normatīvajos aktos šķēršļi trešo personu tiesvedības finansēšanai nav atrodam, jo vispār nepastāv

nekāda veida regulējums attiecībā uz trešo personu tiesvedības finansējumu. Institucionālie investori, kas darbojas Latvijā, līdz šim nav apguvuši prasības tiesības kā potenciālus investīciju objektus. Prakses trūkumu varētu izskaidrot ar to, ka Latvijā prasības absolūtā vairumā gadījumu ir par salīdzinoši nelielām summām un daudz retāk sasniedz apmēru, kas varētu attaisnot ar tiesvedību saistīto risku uzņemšanos no institucionāla investora puses.

Latvijā potenciālie prasītāji var vērsties arī pie institucionāliem tiesvedības finansētājiem ārvalstīs, taču vienmēr jāreķinās ar mazo finansējuma piešķiršanas iespēju. Pirms finansējuma saņemšanas jebkura potenciāla prasība būs pakļauta finansētāja speciālistu padziļinātai izpētei. Praksē investori pieteikumu par tiesvedības finansējumu vērtē vairāku mēnešu garumā, un lēmums par finansējuma piešķiršanu pamatojas galvenokārt uz pašas prasības spēku un termiņu, kādā to varētu apmierināt, kā arī sprieduma izpildes iespējamību. Samērojot visus šos apstākļus, potenciālais tiesvedības finansētājs lemj par finansējuma piešķiršanu tiesvedībai.

Tirgū jau šobrīd pastāv vairāki risinājumi tiesvedības finansējuma nodrošināšanai. Piemēram, juridiskās palīdzības vienošanās ar juridiskās palīdzības sniedzēju, kas paredz veiksmes atlīdzības modeli. Tāpat iespējams noslēgt juridisko izdevumu apdrošināšanas līgumu ar kādu no apdrošināšanas sabiedrībām, kur apdrošināšanas objekts ir tiesvedības izdevumi. Tomēr neviens no šiem risinājumiem nav uzskatāms par tiesvedības finansējumu no trešās personas, un tie Latvijā ir piemērojami, tikai pastāvot specifiskiem apstākļiem.

Secinājumā jānorāda, ka brīvu naudas līdzekļu trūkums nedrīkstētu būt šķērslis prasības celšanai un uzturēšanai tiesā. Potenciālajiem prasītājiem jāapzinās, ka tirgū pastāv dažādi risinājumi tiesvedības finansēšanai, tostarp iespēja noslēgt vienošanos ar investoru par trešās personas finansējuma piesaisti.

Pūļa tiesvedības finansējums

Lai gan tradicionāli pūļa finansēšana sabiedrībā asociējas ar sākotnējā kapitāla piesaisti uzņēmējdarbības ideju attīstīšanai ar interneta platformu starpniecību, praksē nav šķēršļu šo pašu finansēšanas modeli attiecināt arī uz prasības kā investīciju objekta finansēšanu.

Pūļa tiesvedības finansēšanas modelī prasītājs izvieto publisku paziņojumu par savu ieceri celt tiesā prasību un prezentē savu pozīciju plašam un publiskam privāto finansētāju lokam (*retail investors*). Privātie finansētāji iepazīstas ar publicēto informāciju un samaksā potenciālajam prasītājam daļu no nepieciešamā finansējuma, iegūstot tiesības uz daļu no veiksmīgas tiesvedības rezultātā iegūstamā labuma. Vienlaikus privātie investori uzņemas risku, ka ar prasību vēlamais rezultāts var arī netikt sasniegts. Tādējādi šis modelis fundamentāli neatšķiras no šā raksta pirmajā daļā apskatītā trešās personas tiesvedības finansējuma modeļa, kur ieguldītājs ir institucionāls fonds.

Galvenās atšķirības ir saistītas ar finansētāja struktūru. Pūļa finansējuma gadījumā tiesvedību finansē liels skaits privāto investoru, no kuriem katrs piešķir prasītājam nelielu daļu no tiesvedības finansēšanai nepieciešamās summas. Turpretī institucionāla investora gadījumā viens vai daži investori piešķir visu nepieciešamo finansējumu. Tiesvedības pūļa finansēšanas modeli veiksmīgi īsteno vairākas interneta platformas, tostarp *LexShares*, kura ASV darbojas kā starpnieks starp privātajiem investoriem un prasītājiem.

Jāpiebilst, ka pūļa finansēšana nereti noris kā labdarība, piemēram, ja netaisnība ir darīta zināma sabiedrībai un prasītājs tiesvedību finansē no ziedojumiem.¹ Tas ir novērojams arī Latvijā, kur ziedojumus (tostarp tiesvedības izdevumu finansēšanai) pieņem, piemēram, "Sabiedrība par atklātību – Delna".²

Tiesvedības fonds

Mazi un vidēji uzņēmumi var kļūt par atbildētājiem tiesvedības procesā un nespēt patstāvīgi segt visus tiesāšanās izdevumus. Šāda riska mazināšanai var kalpot vairāku uzņēmumu iepriekš izveidots kopējs tiesvedības fonds, kas paredzēts gadījumiem, kad kāds no fonda dalībniekiem kļūst par atbildētāju un/vai prasītāju tiesvedības procesā.

Lai gan tiesvedības fonda kā finansējuma avota vēsture sakņojas cīņā par cilvēktiesību aizsardzību, šādu tiesvedības finansēšanas modeli iespējams vienlīdz efektīvi piemērot arī privātiem uzņēmumiem, īpaši nozarēs ar lielu tiesvedības risku.

Veiksmes honorārs

Iespējams ir arī tāds tiesvedības finansēšanas modelis, kur tiesvedības ietvaros tās dalībnieks vienojas ar juridiskās palīdzības sniedzēju par veiksmes honorāru. Proti, prasītājs vai atbildētājs saņem "bezmaksas" juridisko palīdzību un tikai finansiāli veiksmīga tiesvedības iznākuma gadījumā daļu no iegūtā labuma, piemēram, 10% no piedzītā parāda vai kaitējuma atlīdzības, kas saņemta uz tiesas sprieduma pamata, izmaksā juridiskās palīdzības sniedzējam.

Faktiski veiksmes honorāra modelis darbojas ļoti līdzīgi tradicionālam trešās personas finansējuma modelim, kur finansētājs ir ieguldījumu fonds. Šeit gan fonds netiek piesaistīts un "ieguldījumu" veic juridiskās palīdzības sniedzējs, atvēlot tiesvedībai savu laiku un cilvēkresursus, un par to nesaņemot atlīdzību, ja tiesvedības iznākums ir neveiksmīgs.

Jāpiebilst, ka veiksmes honorārs ir visplašāk izmantotais no šajā rakstā apskatītajiem finansēšanas modeļiem.

Tiesvedības (juridisko izdevumu) apdrošināšana

Visbeidzot jāpiemin juridisko izdevumu apdrošināšana kā alternatīvs tiesvedības finansēšanas avots. Kā norāda šī apdrošināšanas produkta nosaukums, apdrošināšanas objekts šādā līgumā ir izdevumi, kas apdrošinātajam var rasties tiesvedības rezultātā.

Apdrošināšana kā tiesvedības finansējuma modelis līdzinās tiesvedības fondam, jo arī šeit finansējums netiek nodrošināts konkrētam tiesvedības procesam, bet gan tiek uzkrāts, pirms prasība tiesā vispār tiek celta. Atšķirībā no tiesvedības fonda, finansējuma saņēmējs maksā apdrošināšanas prēmiju apdrošināšanas sabiedrībai, nevis iemaksu kopējā fondā, lai gan abos gadījumos finansējumu ne vienmēr nākas izmantot un izdevumi ir neliela daļa no rezultātā pieejamā finansējuma. Arī apdrošināšanās modeli tiesvedību faktiski finansē trešā persona, nevis pats lietas dalībnieks no saviem līdzekļiem.

Kā izriet no publiski pieejamās informācijas, arī Latvijā apdrošinātāji piedāvā šādu apdrošināšanas produktu.

Noslēgums

Tiesvedība lietas dalībniekam ne vienmēr jāfinansē no saviem naudas līdzekļiem, jo tirgū ir pieejami dažādi tiesvedības finansēšanas modeļi, kur tiesvedību iespējams finansēt no trešās personas līdzekļiem.

Tiesvedības finansētājam un finansējuma saņēmējam ieteicams pirms finansējuma piešķiršanas/saņemšanas piesaistīt pieredzējušus un zinošus speciālistus, kuri sniegs padomu un uzraudzīs darījuma ekonomisko jēgu un riskus, kā arī pārliecināsies, ka netiek aizmirsts par juridiskiem apsvērumiem un piemērojamiem normatīvajiem aktiem.

¹Piemēram, D. Nakamoto prasība pret *Newsweek* par kaitējumu, kas viņam tika nodarīts pēc tam, kad ziņu portāls bija nepamatoti nodēvējis viņu par *Bitcoin* dibinātāju. Šo prasību finansēja no publiski saziņotiem *bitkoiniem* 23 000 USD vērtībā. Skat. *PC World*. *Dorian Nakamoto prepares for possible lawsuit against Newsweek*. 2014. gada 13. oktobris.

²Sabiedrība par atklātību - Delna. *Delna uzsāk ziedošanas kampaņu*. 2019. gada 25. septembris.